

TURVAPAIKANHAKIJANAISTEN KOHTAAMAN SUKUPOULISTUNEEN VÄKIVALLAN TUNNISTAMISEEN TARVITAAN LISÄÄ RESURSSSEJA

HEUNI:n ”Näkymättömät uhrit”-raportti tarkastelee sukupuolistunutta väkivaltaa turvapaikkakontekstissa. Raportti perustuu kuudesta EU-maasta kerättyyn laajaan laadulliseen aineistoon. Sukupuolistunutta väkivaltaa kohdanneet naiset tulivat hyvin erilaisista sosiaalisista, taloudellisista, ja kulttuurillisista taustoista. Yhdistävä tekijä oli, että monet olivat paenneet kotimaastaan epätasa-arvon synnyttämää näköalattomuutta ja väkivaltaa. Riski joutua väkivallan uhriksi myös pakomatkan aikana oli todellinen. Joillekin suurin uhka oli oman perheen jäsenten heihin kohdistamat erilaiset vallan ja kontrollin muodot. Väkivallalla on vakavia seurauksia. Tarvitaan valtavasti luottamusta, jotta sukupuolistuneesta väkivallasta pystyy kertomaan kenellekään, saatikka vieraan maan viranomaisille. Suomessa turvapaikka- ja rikosoikeusjärjestelmän toimijat tarvitsevat resursseja ja osaamista sukupuolistuneen väkivallan tunnistamiseen ja uhrien ohjaamiseen palveluiden piiriin. Puuttumattomuus johtaa siihen, että väkivalta jatkuu, jää piiloon ja sen aiheuttama taakka voi siirtyä sukupolvelta toiselle. Pahimmillaan Eurooppaan voi muodostua ryhmä ihmisiä, jotka jäävät kokonaan rikosoikeusjärjestelmän ulkopuolelle.

- Naisiin kohdistuvalla sukupuolistuneella väkivallalla tarkoitetaan väkivaltaa, joka kohdistuu naisiin heidän sukupuolensa vuoksi. Se voi olla esimerkiksi lähisuhdeväkivaltaa, seksuaalista väkivaltaa ja häirintää, ihmiskauppaa, sukuelinten silpomista ja kunniaan liittyvää väkivaltaa. Myös turvapaikanhakija/pakolaisnaiset kohtaavat erilaisia sukupuolistuneen väkivallan muotoja.
- EU:n uhridirektiivi ja Euroopan neuvoston Istanbulin sopimus takaavat sukupuolistuneen väkivallan uhreille tukea. Sukupuolistunut väkivalta voidaan myös määritellä vainoksi, joka oikeuttaa kansainväliseen suojeluun.
- Vaikka lainsäädäntö takaa sukupuolistuneen väkivallan uhreille oikeuksia, käytännössä turvapaikkajärjestelmä ja rikosoikeusjärjestelmä eivät usein tunnista naisten väkivallan todellisuutta.
- Turvapaikanhakijanaisten kohtaaman sukupuolistuneen väkivallan tunnistamiseen ja puuttumiseen on monia keinoja, kunhan työhön on tarpeeksi resursseja.

ALUKSI

Suomi on sitoutunut naisiin kohdistuvan väkivallan torjumiseen sekä osana kansainvälisiä velvoitteita että vuoden 2019 hallitusohjelmassa. Euroopassa merkittävimmät naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaan liittyvät oikeudelliset instrumentit ovat Euroopan neuvoston ns. Istanbulin sopimus sekä EU:n uhridirektiivi. Uhridirektiivi vaatii jäsenvaltioita takaamaan kaikille EU:n alueella rikoksen uhreiksi joutuneille tukea rikosprosessiin osallistumiseen sekä rikoksesta toipumiseen. Uhridirektiivissä huomioidaan nimenomaisesti sukupuolistuneen väkivallan uhrien erityistarpeet.

Euroopan kriminaalipolitiikan instituutin ”Näkyttömät uhrin”-raportin mukaan turvapaikanhakijanaiset joutuvat usein ja useiden eri sukupuolistuneen väkivallan muotojen uhriksi. Raportin nimi syntyi kysymyksestä, *miksi turvapaikanhakijanaisiin kohdistuva usein vakava ja pitkään jatkunut väkivalta on jäänyt piiloon*. Yksi syy lienee se, että maahanmuuttokeskustelu- ja toimet ovat keskittyneet nuoriin miehiin ja erilaisiin uhkakuviin. Eikä kaikkein haavoittuvammassa asemassa olevien tunnistamiseen ja heidän tarpeidensa huomioimiseen. Lisäksi huolimatta järjestöjen vuosikausia jatkuneesta työstä Suomessa väkivallan uhrien tukipalvelut on edelleen pääasiassa suunniteltu kansalaisille.

Tutkimuksemme tuotti tietoa siitä, miltä sukupuolistunut väkivalta näyttää pakolaishankintakontekstissa, ja mitä käytännön haasteita uhrin kohtaavat turvapaikka- ja rikosprosessissa. Ymmärtämällä näitä haasteita eri toimijat voivat tukea paremmin uhrin osallistumaan aktiivisesti prosesseihin. Aktiivinen osallistuminen sekä sujuvoittaa prosesseja niin, että voidaan tehdä aineellisesti oikeita päätöksiä, että mahdollistaa palvelut, joissa väkivallan uhri nähdään ja kohdataan.

AINEISTO JA MENETELMÄT

Tutkimuksen aineisto kerättiin osana EU-hanketta, jossa kehitettiin psykososiaalista ohjausmenetelmää väkivaltaa kohdanneiden auttamiseksi ja tarjottiin ohjausta tuhansille turvapaikanhakijanaisille kuudessa eri EU-maassa. Ohjausmenetelmää kehitettiin yhteiskehittämisen periaatteiden mukaisesti. Tämän vuoksi ohjaajia pyydettiin kirjoittamaan viikoittain strukturoitua päiväkirjaa, jossa he kuvasivat kokemuksiaan naisille antamastaan ohjauksesta. Päiväkirjoja kirjoitti vuoden ajan yhteensä 30 ohjaajaa (sosiaalityöntekijää, juristia ja psykologia) seitsemästä eri järjestöstä Kreikassa, Kroatiassa, Kyproksella, Italiassa, Saksassa ja Suomessa. Keräsimme ja analysoimme yli 600 päiväkirjaotetta, jotka kuvasivat haasteita ja onnistumisia yhteensä yli 4500:ssä asiakastapaamisessa. Tästä laajasta laadullisesta aineistosta nousi esiin kuva siitä, mitä on naisiin kohdistuva väkivalta turvapaikkakontekstissa.

TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

VÄKIVALLAN JATKUMO

Sukupuolistunutta väkivaltaa kohdanneet naiset olivat hyvin erilaisista taustoista. Yhdistävä tekijä oli, että monet olivat paenneet kotimaastaan epätasa-arvon synnyttämää näköalattomuutta ja väkivaltaa. Aineistossa kuvattiin useita eri sukupuolistuneen väkivallan muotoja ml. pakkoavioliittoja, lähisuhdeväkivaltaa, erilaisia seksuaalisen hyväksikäytön muotoja, kunniaväkivaltaa sekä sukuelinten silpomista. Suurin osa aineiston naisista oli kohdannut vähintään kahta yllä mainittua sukupuolistuneen väkivallan muotoa.

Väkivalta oli monelle aineiston naiselle kaikenkattava elinikäinen kokemus. Kokemusta voidaan kuvata jatkumon avulla.

Teoreettisesti näitä väkivallan kokemuksia voi kuvata jatkumona. Tai oikeastaan kolmena eri jatkumona: tekojen jatkumona, ajallisena jatkumona ja maantieteellisenä jatkumona. Tekojen jatkumolla voidaan kuvata eri tekemuotoja esim. seksuaalisesta häirinnästä raiskaukseen, tai psyykkisestä väkivallasta fyysiseen väkivaltaan. Ajallisella jatkumolla voidaan kuvata sitä, miten väkivaltakokemukset jatkuivat usein lapsuudesta aikuisuuteen esimerkiksi, niin, että nainen oli kokenut hyväksikäyttöä lapsena, joutunut pakkoavioliittoon nuorella iällä, ja avioliitossa väkivalta usein jatkui. Maantieteellinen jatkumo taas kuvaa sitä, miten väkivalta ylitti rajat, eli monessa tapauksessa väkivaltaa kohdattiin niin kotimaassa, pakomatalla kuin myös EU:ssa.

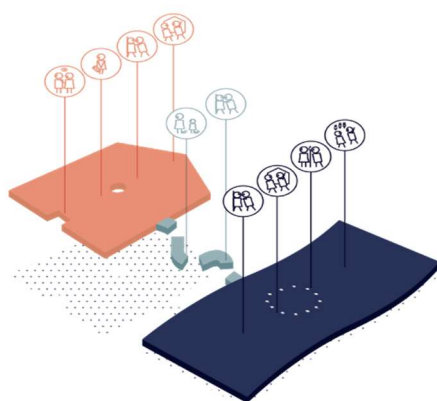

Illustration by
Simone Gaglione
www.simonegli.it

kuva 1. Väkivallan maantieteellinen jatkumo: palleroissa kuvataan yleisimpiä tunnistettuja väkivallan muotoja. Oranssi talo kuvastaa lähtömaata, ja siellä tapahtunutta väkivaltaa, katkoviiva pakomatkaa, ja sininen lippu EU:ta, jossa väkivalta usein myös jatkui tai tapahtui.

VÄKIVALLAN TAPAHTUMAPAIKALLA ON MERKITYSTÄ

Euroopan Unionissa on kaksi järjestelmää, joiden tarkoituksena on suojella ihmisiä väkivallalta. Toinen on turvapaikkajärjestelmä, jonka tavoitteena on suojella ihmisiä, jotka pelkäävät vainoa kotimaassaan. Toinen on rikosoikeusjärjestelmä ja siihen liittyvät uhrien oikeudet, jotka suojelevat rikoksen uhriksi joutuneita henkilöitä.

Turvapaikkajärjestelmä perustuu kansainväliseen pakolaisoikeuteen ja siinä ollaan pääasiassa kiinnostuneita siitä, mitä on tapahtunut lähtömaassa ja voidaanko se määritellä vainoksi. Rikosuhridirektiivi taas takaa uhreille oikeuksia, jos rikos on tapahtunut EU:ssa. Siksi se, missä väkivalta on tapahtunut vaikuttaa siihen, mistä ja miten henkilö voi saada apua, vaikka väkivalta kokemuksena olisi jatkumo.

JÄRJESTELMÄT EIVÄT TUNNISTA VÄKIVALLAN TODELLISUUTTA

Tutkimuksemme perusteella turvapaikka- ja rikosoikeusjärjestelmät eivät tunnista uhrien todellisuutta. Esiin nousi se, että väkivalta oli monille uhreille osa jokapäiväistä elämää. Sen vuoksi heidän oli haasteellista hahmottaa, että sukupuolistunut väkivalta on sekä rangaistavaa että myös merkityksellinen seikka turvapaikkaharkinnassa.

Monelle oli yllätys, että Euroopassa monet sukupuolistuneen väkivallan muodot ovat rikoksia ja uhreille on tarjolla tukipalveluita.

Sukupuolistuneesta väkivallasta kertominen on erittäin vaikeaa. Hiljenemisen syitä olivat väkivallan normalisoitumisen lisäksi häpeä, pelko ja trauma. Uhritutkimuksessa on tunnettua, että erityisesti seksuaalirikosten uhrit kokevat vahvaa häpeää kokemuksistaan. Häpeä oli vahvasti esillä myös tässä aineistossa ja naiset saattoivat ajatella ”miksi näin tapahtui minulle, onko syy minussa, kokemukseni on niin häpeällinen minulle tai perheeleni, että en kerro siitä kenellekään.” Lisäksi naiset kokivat pelkoa siitä, miten tekijä tai yhteisö reagoi väkivallasta kertomiseen tai avun hakemiseen.

Hankkeessa oli mukana useita psykologeja ja he analysoivat omissa päiväkirjoissaan sitä, miten trauma vaikuttaa kykyyn kertoa yksityiskohtainen ja koherentti, lineaarinen tarina, jota odotetaan sekä turvapaikkapuhuttelussa että rikosoikeusprosessissa.

Järjestelmät edellyttävät yksityiskohtaisia kertomuksia väkivallasta, vaikka uhri ei välttämättä muista yksityiskohtia, häpeää kokemustaan, tai ei uskalla kertoa tapahtumista.

Vain pieni osuus rikoksen uhriksi joutuneista naisista oli ilmoittanut väkivallasta poliisille kotimaassaan tai Euroopassa. Siitä, miten hyvin tai huonosti rikosoikeusjärjestelmä vastaa sukupuolistuneen väkivallan uhrien tarpeisiin, on keskusteltu jo vuosikymmeniä eurooppalaisessa uhritutkimuksessa. Osa haasteista on aivan samoja kaikille naisilla. Turvapaikkaprosessissa oleminen tuo kuitenkin lisähaasteita sekä väkivallan katkaisemiseen, väkivallasta ilmoittamiseen, että myös rikosoikeusprosessiin osallistumiseen, jos niin pitkälle päästään.

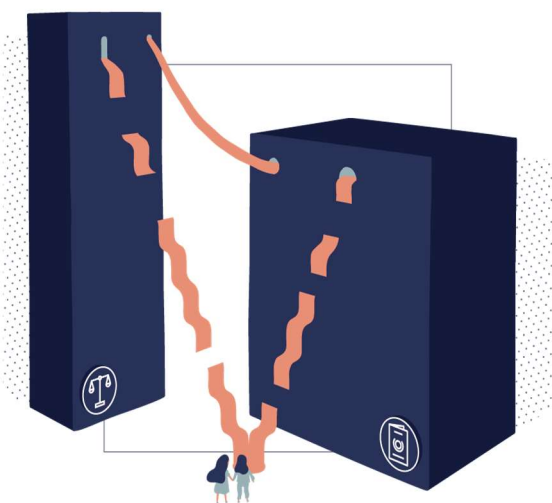

Illustration by
Simone Ogliano
www.simoneg.it

Kuva 2: turvapaikanhakijanaisten näkökulmasta turvapaikkajärjestelmä ja rikosoikeusjärjestelmä ovat kuin kaksi ylitsepääsemättömän korkeaa tornia, jonne johtavista portaista puuttuu askelmia, ja ovesta mahtuvat sisään vain juuri tietynlaiset väkivaltakokemukset; pistemäiset, yksittäiset teot tietyllä maantieteellisellä alueella, ei väkivallan jatkumo

Yksi syy, jonka vuoksi naiset eivät olleet halukkaita ilmoittamaan heihin kohdistuneista rikoksista poliisille tai muille viranomaisille, oli epäluottamus viranomaisia kohtaan. Epäluottamus voi juontaa juurensa aikaisempiin kokemuksiin viranomaisten

toiminnasta ml. korruptio, viranomaisten harjoittama väkivalta tai totaalinen naisten oikeuksien kunnioituksen puute

Rikosilmoituksen tekeminen ei ole edellytys uhripalveluiden piiriin pääsyyn. Mutta, jos naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ei raportoida viranomaisille, teot jäävät rankaisematta. Raportoimatta jättäminen johtaa myös siihen, että ilmiö näyttää pienemmältä, kuin mitä se todellisuudessa on. Jos ilmiö näyttää tilastojen perusteella pieneltä, ei sen torjuntaankaan osoiteta riittävästi resursseja.

Jos sukupuolistuneen väkivallan tekoja ei käsitellä rikosoikeusjärjestelmässä, ne jäävät piiloon.

LUOTTAMUS ON EHDOTON EDELLYTYS

Sukupuolistunut väkivalta aiheuttaa uhrille vakavaa ja pitkäaikaista haittaa. Väkivalta voi aiheuttaa akuutteja ja kroonisia terveydellisiä ongelmia. Väkivallan seuraukset ilmenevät usein myös mielen-terveydellisinä ongelmina. Väkivallan uhreilla voi olla vaikeuksia luottaa ihmisiin ja muodostaa sosiaalisia suhteita. Pakolaistaustaisia naisia ei traumatisoi ainoastaan väkivallan kokemukset; myös pakolaisuus itsessään on hyvinkin kuormittava ja traumatisoiva kokemus.

Luottamussuhde on ehdoton edellytys sille, että pystyy kertomaan toiselle ihmiselle vaikeista asioista, kuten väkivallasta. Luottamussuhteen luominen traumatisoituneen henkilön kanssa vaatii aikaa ja monia taitoja. Hankkeessa, jossa aineistomme kerättiin, ohjaajat pystyivät luomaan niin luottamuksellisen suhteen asiakkaisiin, että väkivaltakokemukset tulivat esille.

Luottamus on ehdoton edellytys sille, että pystyy kertomaan vaikeista asioista, kuten kohtaamastaan väkivallasta.

SUOSITUKSET

Sukupuolistuneen väkivallan tunnistamiseen ja puuttumiseen on monia keinoja. Osa näistä on suhteellisen helposti toteutettavissa, kunhan työhön on tarpeeksi resursseja.

TURVAPAIKKAPROSESSISSA:

- Tärkeää on sukupuolistuneen väkivallan tunnistaminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Avainroolissa ovat vastaanottokeskusten työntekijät. Työntekijät tarvitsevat tähän erityisosaamista ja työkaluja.
- Turvapaikanhakijoille tulee jakaa tietoa sukupuolistuneesta väkivallasta ja uhrien oikeuksista saavutettavassa muodossa. Esim. kirjallinen tieto ei tavoita lukutaidottomia, ja monimutkaisia juridisia termejä ja prosesseja pitää avata eri tavoin.
- Jokaiselle turvapaikanhakijalle tulee taata oma oikeudellinen avustaja turvapaikkaprosessin alusta alkaen ja avustajan tulee voida käytännössä osallistua turvapaikkapuhutteluun, jotta hakija saa tarvittavan tuen myös vaikeiden asioiden kertomiseen.
- Jokaisella tulee olla mahdollisuus käyttää ammattitaitoista, ja halutessaan saman sukupuolista tulkkiä. Naistulkkien tarve tulisi huomioida jo tulkkien koulutuksessa sekä esim. kilpailutuksissa maahanmuuttoviraston hankkiessa tulkkipalveluita.
- Jokaiselle aikuiselle hakijalle tulisi *lähtökohtaisesti* tehdä oma turvapaikkapäätös, jotta luodaan todellisuudessa tilanne, jossa hakija pystyy tuomaan esille myös sukupuolistuneen väkivallan kokemukset.

RIKOSOIKEUSPROSESSISSA:

- Tulee vahvistaa traumainformoitua tapaa työskennellä rikoksen uhrien kanssa ml. että toimijat ymmärtävät esim. miten vaikeaa väkivallasta on puhua ja miten kuulla hyväksikäytön traumatisoimaa henkilöä.
- Tulee tarjota systemaattisesti koulutusta sukupuolistuneesta väkivallasta poliiseille, syyttäjille, tuomareille ml. koulutusta niistä lisähaasteista, kun väkivallan uhrina on turvapaikanhakija.
- Uhri tulee aktiivisesti ohjata rikosuhripalveluihin. Palveluihin ohjauksen tärkeys korostuu, jos uhri ei osaa kieltä tai tunne suomalaista palvelujärjestelmää.

PALVELUISSA:

- Väkivaltaa kohdanneille turvapaikanhakijoille tulee tarjota moniammatillista tukea. Eri ammattilaisten tulee muodostaa verkostoja paikallisesti ja koordinoita tarjoamia palveluita keskenään.
- Hankkeessa kehitetystä ohjaamisen mallista on hyviä kokemuksia useasta maasta. Ks. lisää: [Käsikirja sukupuolittunutta väkivaltaa kohdanneiden turvapaikanhakijain kohtamiseen – Näin tuet väkivallan uhria puhumaan kokemuksistaan.](#)
- Riittävä rahoitus. Mm. työn alla olevaan kansalliseen naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman tulee osoittaa tarvittavat korvamerkit resurssit ml. turvapaikanhakijanaisten palveluihin.

Inka Lilja, HEUNI, inka.lilja@om.fi

LILJA, I., KERVINEN, E., LIETONEN, A., OLLUS, N., VIUHKO, M.,
JOKINEN, A.: UNSEEN VICTIMS - WHY REFUGEE WOMEN VICTIMS OF
GENDER-BASED VIOLENCE DO NOT RECEIVE ASSISTANCE IN THE EU

HEUNI PUBLICATION SERIES NO. 91

DOWNLOAD THE PUBLICATION & THE HANDBOOK AT:

http://heuni.education/ccm_gbv_outcomes

Twitter: @Heuni_institute
Facebook: @europeaninstituteheuni